

MANUEL SERRANO ESPINOSA

**ΟΙ ΤΑΥΡΙΚΕΣ ΤΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ
ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ
(5ος αι. π. Χ.)***

Μετάφραση από τα ισπανικά
ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΣΠΑΝΟΣ

Κατά την κλασική εποχή, λαμβάνουν χώρα στην περιοχή της Θεσσαλίας¹ μία σειρά από τελετές ή ταυρικά θεάματα, τα οποία είχαν σαφείς ομοιότητες με τα διάσημα άλματα σε ταύρους της δεύτερης π. Χ. χιλιετίας, μολονότι ήδη είχε περάσει πάνω από μία χιλιετία από το τέλος των μινωικών παραστάσεων. Στην Κρήτη, δεν γνωρίζουμε την ονομασία αυτών των αγώνων, καθώς δεν έχει αποκωδικοποιηθεί η συλλαβική Γραμμική Α, αλλά, κατά την κλασική εποχή, οι επιγραφικές μαρτυρίες μας πληροφορούν ότι η ταυρομαχία είχε λάβει το όνομα *ταυροκαθάψια*.² Όσον αφορά την χρονολόγηση αυτών των τελετών, οι νομισματικές μαρτυρίες επιβεβαιώνουν ότι τα θεσσαλικά ταυροκαθάψια λάμβαναν χώρα στις αρχές του 5ου αι. π. Χ., χωρίς να μπορούμε να αποκλείσουμε ότι ανάγονταν ακόμη και στον 7ο αι. π. Χ.³

Τα θεσσαλικά ταυροκαθάψια περιελάμβαναν ορισμένα στοιχεία, τα οποία τα διαφοροποιούσαν από τα άλματα σε ταύρους της μινωικής εποχής. Κατ' αρχήν, δεν επρόκειτο για όρθιους άλτες, οι οποίοι πραγματοποιούσαν διάφορα ριψοκίνδυνα άλματα επάνω στην ράχη του ταύρου, καθώς στην κλασική εποχή οι άλτες είχαν μετατραπεί σε αναβάτες, οι οποίοι, καθισμένοι στα άλογά τους, προκαλούσαν τους ταύρους τρέχοντας διάφορες διαδρομές και κάνοντας κάθε είδους φιλοφρονήσεις

* Μετάφραση της μελέτης του καθηγητή του Πανεπιστημίου του Alicante της Ισπανίας Manuel Serrano Espinosa, «Las celebraciones taurinas en Tesalia (s. v. a. C.): Documentos epigráficos, fuentes literarias e iconográficas», από τον τόμο, E. Calderón - A. Morales - M. Valverde (εκδότες), *ΚΟΙΝΟΣ ΛÓΓΟΣ, Homenaje al profesor José García López*, Murcia 2006, 989-994.

1. Θ. Αξενίδης, *Οι αρχαίοι θεσσαλικοί αγώνες και η πολιτική των σημασίων*, Αθήνα 1947, 15-24. Το έργο αυτό είναι ακόμη σημείο αναφοράς. Ένα πολύ ενδιαφέρον σύγχρονο δημοσίευμα είναι του Κ. J. Gallis, «The Games in Ancient Larisa», στο *The Archaeology of the Olympics. The Olympics and Other Festivals in Antiquity* (εκδ. W. J. Raschke) University of Wisconsin Press 1988, 217-235. Επιπλέον, Pauly Wissowa, *Real Encyclopädie der Classischen Altertumwissenschaft*, Stuttgart 1934, τ. 5, 24-27.

2. Ο όρος ταυροκαθάψια εΐθισται να χρησιμοποιείται, γενικά, για να περιγράψει όλους τους τύπους των ταυρικών τελετών στην Ελλάδα, από αυτές τις μινωικής εποχής έως αυτές οι οποίες μας απασχολούν τώρα, της κλασικής εποχής. Χωρίς αμφιβολία, ο όρος αυτός πρέπει να χρησιμοποιείται αποκλειστικά για να περιγράψει την θεσσαλική ταυρομαχία του 5ου αι. π. Χ.

3. P. Gardner, *A Catalogue of the Greek Coins*, London 1883, τ. 7, *Thessaly to Aetolia*, σ. 24, πιν. IV, 7 σ. 25, πιν. IV, 9 και IV, 12' σ. 26, πιν. IV, 13 και πιν. V, 1' σ. 27, πιν. V, 2-4' σ. 29, πιν. V, 11 και V, 13.

και χοροπηδήματα με την σαφή πρόθεση να υπονομεύσουν τις δυνάμεις του ζώου. Από αυτήν την άποψη, τα θεσσαλικά ταυροκαθάψια έχουν απήχηση στην δική μας [ισπανική] σύγχρονη τέχνη του κεντρίσματος, αλλά οι θεσσαλοί αναβάτες δεν χρησιμοποιούσαν ακόντια ταυρομαχίας και άλλες μεθόδους τιμωρίας, παρά μόνο την επιδεξιότητά τους στην τέχνη του ιππεύειν.

Το δεύτερο μέρος της τελετής έχει επιρροές πιο επίκαιρες, διότι, από την στιγμή που ο ταύρος βρισκόταν πια χωρίς αρκετή δύναμη, ο αναβάτης πηδούσε αιφνίδια από την ράχη του αλόγου του στον λαϊμό ή στο σώμα του ταύρου, ώστε, με αυτόν τον τρόπο, να μπορέσει να αρπάξει τα κέρατά του. Όταν ο αναβάτης είχε ήδη πιάνει τον ταύρο από τα κέρατα, θα διεξαγόταν ένας αγώνας, στον οποίο ο αναβάτης κατέληγε να κάνει το ζώο να πέσει στο έδαφος και έσπαζε τον λαϊμό σκοτώνοντάς το. Όταν, λοιπόν, τελείωνε ο «αγώνας», το κεφάλι του ταύρου προσφερόταν, ως σύμβολο ισχύος και γονιμότητας, στην τοπική θεότητα, όπως θα έκαναν πολλούς αιώνες πριν, κατά την δεύτερη χιλιετία π. Χ., χωρίς αμφιβολία, οι Κρήτες.⁴ Ας δούμε, σε πρώτη φάση, αυτά που μαρτυρούν οι σχετικές γραπτές πηγές.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Την αρχαιότερη φιλολογική μαρτυρία σχετικά με τα θεσσαλικά ταυροκαθάψια, αν και με έμμεσο τρόπο, την συναντάμε στον Ευριπίδη,⁵ ο οποίος αναφέρει στο σχετικό απόσπασμα τις δεξιότητες των Θεσσαλών στο δάμασμα των αλόγων και στη θυσία των ταύρων.

Ο Ηλιόδωρος⁶ μας προσφέρει την πιο λεπτομερή εκδοχή της τελετής και την τοποθετεί στην Αιθιοπία. Στην περιγραφή αυτή, δύο άλογα ρίχνονται πίσω από τους ταύρους αντιμέτωπα με το παραλήρημα και τον φόβο, ενώ το πλήθος ξαφνιασμένο αναμένει την τελική έκβαση. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι ο πρωταγωνιστής των αγώνων είναι ένας Θεσσαλός, που ονομάζεται Θεαγένης, αν και η εφευρετικότητα του Ηλιόδωρου εμπλουτίζει την ιστορία με την αίτηση της χείρας της κόρης του βασιλιά. Ωστόσο, η τελετή, και αυτό είναι που μας ενδιαφέρει, ακολουθεί τον πιο πάνω περιγραφέντα κανόνα: ο αναβάτης προκαλεί τον ταύρο με διάφορα χοροπηδήματα, έως ότου καταφέρει να εξουδετερώσει τις δυνάμεις του. Ξαφνικά, ο αναβάτης ξεχύνεται με καλπασμό και, όταν φθάνει στο ύψος του ταύρου, πηδά πάνω σε αυτόν. Αρχικά, ισορροπεί στον αέρα, στηριζόμενος στα κέρατα του ταύρου, αλλά μετά επιτυγχάνει τον στόχο του ενώπιον του ενθουσιώδους πλήθους, το οποίο δεν σταματά να χειροκροτεί. Τελικά, ο θεσσαλός αναβάτης παρουσιάζεται ενώπιον του Αιθίοπα Υδάσπη έχοντας γίνει ήρωας μετά από τον άθλο του κυνηγιού του

4. Στα Ελευθέρια, εορτές αφιερωμένες στον Δία Ελευθέριο (2ος αι. π. Χ.), οι έφιπποι αγώνες κατελάμβαναν εξέχουσα θέση. Ο Πλάτων (*Πολιτεία* I, 328 A) περιγράφει μία παρόμοια τελετή προερχόμενη από την Θράκη. Στις μέρες μας, υφίστανται ορισμένες τελετές στην Νότια Γαλλία και στην Ιβηρική Χερσόνησο, στις οποίες οι αναβάτες καταδιώκουν τους ταύρους ή τους κάνουν να τους κυνηγήσουν και οι οποίες τελετές έχουν επιρροές από τις θεσσαλικές τελετές. Σχετικά με τα Ελευθέρια, βλ. K. J. Gallis, *ό. π.*, σ. 218-219.

5. Ευριπίδης, *Ηλέκτρα*, στ. 812-826.

6. *Αιθιοπικά* 10, XXVIII-XXX.

ταύρου και λαμβάνει την χείρα της κόρης του.

Μία άλλη μαρτυρία, διαφορετικής προέλευσης, μας παραδίδει ο Αρτεμίδωρος,⁷ ο οποίος υποστηρίζει ένθερμα την ιωνική καταγωγή των ταυροκαθαψίων και προσδιορίζει ότι αυτοί οι αγώνες έφθασαν από την Έφεσο και εξαπλώθηκαν στην Αττική και στα Μυστήρια της Ελευσίνας,⁸ αν και ο τόπος ο οποίος ξεχώριζε ήταν η Λάρισα, όπου, σε κάποιες περιπτώσεις, είχαμε ως αποτέλεσμα τον θάνατο των αναβατών.⁹

Σε ένα μικρό επίγραμμα της *Παλατινής Ανθολογίας*, ο Φίλιππος Θεσσαλονικεύς¹⁰ αφιερώνει κάποιους στίχους στους θεσσαλούς αναβάτες διακρίνοντας την επιδεξιότητά τους να δαμάζουν τους ταύρους χωρίς να χρησιμοποιούν κανένα όπλο, ενώ καταφέρνουν, χρησιμοποιώντας μόνον ένα σχοινί, να ρίξουν κάτω τον ταύρο μέχρι να τον καταβάλουν οριστικά.¹¹

Αντιθέτως, σε ένα σχόλιο του δεύτερου Πυθιονίκη του Πινδάρου, τα ταυροκαθάψια σχετίζονται με την μυθολογική ιστορία των Κενταύρων, εκφράζοντας την σχέση ανάμεσα στο άλογο και στον ταύρο, στην αρχαία Μαγνησία.¹²

Οι γραπτές πηγές τεκμηριώνουν, επίσης, την εξάπλωση που είχαν αυτοί οι αγώνες με τους ταύρους στον ρωμαϊκό κόσμο. Ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος¹³ σχολιάζει ότι τα ταυροκαθάψια εισήχθησαν στην Ρώμη από τον Ιούλιο Καίσαρα. Αντιθέτως, ο Σουητώνιος¹⁴ θεωρεί ότι ήταν ο αυτοκράτορας Κλαύδιος (1ος αι. μ. Χ.), ο οποίος τα εισήγαγε στην Ρώμη. Τελευταίος, ο Δίων Κάσιος¹⁵ αναφέρει ότι η πραγματοποίηση αυτών των θεσσαλικών αγώνων λάμβανε χώρα κατά την εποχή του Νέρωνα. Φαίνεται λογικό να συμπεράνουμε ότι οι τελετές αυτές εισήχθησαν στην Ρώμη λίγο μετά από την κατάληψη της Ελλάδας.

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Οι επιγραφικές πηγές συνιστούν μία ουσιαστική ομάδα για την μελέτη των διά-

7. Αρτεμίδωρος, *Ονειροκριτικά*, I, 8.

8. Ο J. Festugière (*Onirocriticon. Traduction et notes*, Paris 1975) ανασκευάζει αυτήν την άποψη.

9. Όπως συνέβαινε στα μινωικά άλματα σε ταύρο, ο άνισος ενίοτε αγώνας, ανάμεσα στην ανθρώπινη ύπαρξη και στον ταύρο, μπορούσε να καταλήξει σε τραγωδία, όταν ο αναβάτης επιδιδόταν στο ριψοκίνδυνο κομμάτι, το οποίο συνίστατο στο να πιάσει τον ταύρο από τα κέρατα.

10. *Les Belles Lettres* 1974, IX, αρ. 543. Οι αναφορές σε δύο άλλα ανώνυμα επιγράμματα του ίδιου βιβλίου (IX, 533 και 581) ίσως σχετίζονται με την τελετή των ταυροκαθαψίων, αν και δεν μας κάνουν σαφή μνεία του όρου. Ένα καλό σχόλιο στα επιγράμματα, βλ. L. Robert, «Deux épigrammes de Philippe de Thessalonique», *Journal de Savants*, 1982, 139-162, ειδικά 148 κ. εξ.

11. Στ. 5-6: ἀκρότατον δ' ἔς γῆν κλίνας ἄμα κεῦροπον ἄμμα
θηρός τήν τόσσην ἔξεκύλισε βίην.

Ο Πλάτων (*Κριτίας*, 119 E), επίσης αναφέρει την χρήση του σχοινοῦ στους ταυρικούς αγώνες.

12. A. B. Drachman (εκδ.), *Scholia vetera in Pindari Carmina*, Lipsiae 1910, II, *Pyth.* II, 78.

13. Πλίνιος, *Historia Naturalis*, VIII, 182 κ. εξ.

14. Σουητώνιος, *De Vita Caesarum. Divus Claudius*, 21.

15. E. Cary (εκδ.), *Historia Romae* LXI, 9, τ. III, Cambridge 1961³.

φορων όψεων των ταυροκαθαψίων στην Θεσσαλία, κυρίως, την σχέση τους με τον κόσμο της θρησκείας. Επιπλέον, λόγω του αριθμού τους, μπορεί να βεβαιωθεί ότι αποτελούν το μεγαλύτερο «corpus» των μαρτυριών γι' αυτά τα θεάματα της κλασικής εποχής.

Παραδόξως, οι πρώτες επιγραφές, οι οποίες μαρτυρούν την ύπαρξη της προαναφερόμενης τελετής, δεν προέρχονται από την θεσσαλική πεδιάδα, αλλά από την Μικρά Ασία και φαίνεται ότι τα θεσσαλικά ταυροκαθάρια εξαπλώθηκαν με μεγάλη ταχύτητα, εάν κρίνουμε από τον αριθμό των σωζόμενων επιγραφών.¹⁶ Η αρχαιότερη προέρχεται από την Σμύρνη και αναφέρει τον εορτασμό της δεύτερης μέρας μιας τελετής ταυροκαθαψίων.¹⁷ Η πρώτη φορά, όπου ο άλτης στον ταύρο προσδιορίζεται με τον αυθεντικό τύπο *ταυροκαθάπτης*, μαρτυρείται σε άλλη επιγραφή από την Μικρά Ασία, της Αφροδισίας από την Καρία.¹⁸ Σε άλλη επιγραφή από την Σινώπη,¹⁹ ένας κρατικός αξιωματούχος πλήρωσε για την πραγματοποίηση διάφορων αγώνων, ανάμεσα στους οποίους και για τα ταυροκαθάρια. Δύο μαρμαρίνες ενεπίγραφες στήλες από την Κύζικο βεβαιώνουν ότι ένας από τους μήνες του ημερολογίου έφερε την ονομασία *Ταυρεών*.²⁰ Σε άλλη επιγραφή από την Σινώπη,²¹ το όνομα του μήνα φαίνεται να σχετίζεται με την μεγάλη πανιώνιο λατρεία του Ποσειδώνα Ελικωνίου, του οποίου σύμβολο ήταν ο ταύρος.

Σε άλλες περιπτώσεις, οι αγώνες αυτοί λαμβάνουν διάφορα ονόματα, τα οποία, όμως, αναφέρονται στην ίδια τελετή, όπως η ονομασία *ταυρομαχία*, όρος που εμφανίζεται σε δύο επιγραφές: μία από την Άγκυρα,²² της εποχής του Τιβερίου, η οποία παρουσιάζει κάποια χάσματα στο κείμενο που μας επηρεάζει, στην οποία επιβεβαιώνεται, εκ νέου, ο όρος ταυρομαχία σε ένα ιερό κείμενο²³ και μία άλλη προερχόμενη από την Ξάνθο και εναπόκειται στην Βιέννη, στην οποία περιγράφεται μία ταυρομαχία γνωστή, επίσης, με το ουσιαστικό *ταυροθηρία*, το οποίο περιλαμβάνεται στο τελετουργικό της λατρείας της Λητώς στην Ξάνθο.²⁴ Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι όλες οι επιγραφές, οι οποίες μαρτυρούν την τέλεση των ταυροκαθαψίων στην Ιωνία, απαντώνται πάντοτε σχετιζόμενες με τοπικές λατρείες και προσδεδεμένες στο θρησκευτικό πεδίο.

16. J. Cagnat et alii, *Inscriptiones Graecae ad res romanas pertinentes*, Paris 1967, IV, 176 (επιγραφή αρ. 460), προερχόμενη από την Πέργαμο.

17. R. Chandler, *Marmora Oxoniensia*, London 1768, II, αρ. 58, σ. 105' *CIG* II, σ. 740, αρ. 3212.

18. *CIG* II, σ. 1109, αρ. 2759b, στ. 8. Ο όρος δεν είναι πλήρης, αλλά η ανάγνωση προκύπτει με σαφήνεια.

19. *CIG* III, σ. 118-119, αρ. 4157, στ. 5. Αν και, επίσης, σε αυτήν την περίπτωση, το κείμενο σώζεται αποσπασματικά, η ανάγνωση, που ανασυνθέτει τον όρο, είναι βέβαιη.

20. *CIG* II, σ. 914-916, αρ. 3657-3658.

21. *CIG* III, σ. 160-164, αρ. 1017, στ. 10.

22. *CIG* III, σ. 85, αρ. 4039, στ. 46.

23. *Ο. π.*, σ. 86.

24. J. Cagnat, *Inscriptiones Graecae ad res romanas pertinentes*, Paris 1946, III, 229-230 (επιγραφή αρ. 631).

Αργυρά νομίσματα της Λάρισας: το α΄ ημίδραχμο (c. 460-440 π. Χ.) και τα επόμενα δραχμές (c. 420-400 π. Χ.), με παράσταση ταυροκαθαψίων στον εμπροσθότυπο και τον ίππο στον οπισθοτυπο. Ο ταυροκαθάπτης (ταυρελάτης) με μανδύα και πέτασο προσπαθεί να ακινητοποιήσει τον ταύρο με έναν ιμάντα γύρω από το κεφάλι του ζώου.

Το κυρίως σώμα των επιγραφών, με θέμα τα ταυροκαθάψια, που έρχονται στο φως στην ηπειρωτική Ελλάδα, προέρχονται, προφανέστατα, από την περιοχή της Θεσσαλίας, μολονότι και στην περίπτωση αυτή εμφανίζεται επίσης κάτω από την ονομασία *ταυροθηρία*.²⁵ Η πρώτη δημοσιευμένη επιγραφή τοποθετείται στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και περισυνελέγη από τον Γάλλο Μ. Ε. Miller, ο οποίος την μετέφερε, μαζί με άλλες, στο Λούβρο του Παρισιού. Αυτή που μας ενδιαφέρει, βρισκόταν σε μία μαρμάρινη στήλη του εγκαταλειμμένου εβραϊκού νεκροταφείου της Λάρισας, το οποίο εκτεινόταν στην οδό Λάρισας – Βόλου.²⁶ Η επιγραφή μπορεί να χρονολογηθεί στην εποχή του Τραϊανού ή του Αδριανού. Λίγα χρόνια αργότερα, ο πατέρας της σύγχρονης Επιγραφικής Η. G. Lolling, βρήκε στο ίδιο εβραϊκό νεκροταφείο και δημοσίευσε ένα μικρό θραύσμα,²⁷ στο οποίο μπορεί, πιθανότατα, να αποκατασταθεί το όνομα «*ταυροθηρία*».

Σε άλλη επιγραφή, (αρ. 528), μνημονεύεται ο αγώνας στα πλαίσια των αγώνων οι οποίοι ονομάζονται Ελευθέρια, αγώνες οι οποίοι είναι αφιερωμένοι στην λατρεία του Δία Ελευθερίου και εγκαθιδρύθηκαν στην Θεσσαλία μετά την ρωμαϊκή κατάκτηση του 196 π. Χ. Σε άλλες δύο επιγραφές, (αρ. 535-536),²⁸ εμφανίζεται ο τύπος στην θεσσαλική διάλεκτο με πιθανές συσχετίσεις με άλλες λατρείες, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στην Σπάρτη.²⁹ Άλλες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, όπως η Αττική, επίσης διασώζουν επιγραφές, οι οποίες μαρτυρούν αυτού του είδους τις ιεροτελεστίες. Μία επιγραφή από πεντελικό μάρμαρο, προερχόμενη από τον Υμητό,³⁰ αναπαράγει το όνομα ενός άλλου.

Η ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ

Η εικονογραφία παρέχει πολλά δείγματα για το πώς τελούνταν τα ταυροκαθάψια. Το έχουμε πολύ καλά τεκμηριωμένο στην Νομισματική και, επίσης, διαθέτουμε

25. IG IX², 528, 531-537 Α. Σ. Αρβανιτόπουλος, «Θεσσαλικά επιγραφαί», *ΑΕ*, 1910, 331-384 αρ. 4, 349-351.

26. Μ. Ε. Miller, «Mémoire sur une inscription agonistique de Larisse», *Mémoires de l'Institut Nat. de France, Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* (XXVII) 1873, 43-65.

27. Η. G. Lolling, «Mittheilungen aus Thesalien», *AM*, 1886, 58, αρ. 42.

28. P. Le Bas-H. G. Waddington, *Voyage Archéologique en Grèce et en Asie Mineure*, Paris 1870, II, Δεύτερο μέρος, αρ. 162a (σ.79) και 162j (σ. 142-143).

29. Ο τύπος «οί τόν ταύρον πεφειρακόντες/τεθηρακότες» μπορεί να σχετίζεται με το σπαρτιατικό *κασσηρατόριν*, που θα υπεδείκνυε την τέλεση μιας εκδήλωσης παρόμοιας με την θεσσαλική. Ο J. Baunack («Ueber das lakonische Wort *κασσηρατόριν* und die *Θηρομαχία* bei den Griechen», *RhM*, 1883, 293-300), από φιλολογική άποψη, αποδέχεται την πιθανή σχέση των ταυρικών εκδηλώσεων της Σπάρτης με τις θεσσαλικές, αλλά θέτει υπό αμφισβήτηση το ότι ανάγονται στην μυκηναϊκή περίοδο, για να αναζητήσει την προέλευση αυτών των ταυρικών θεαμάτων, τα οποία σχετίζονται με θρησκευτικές εορτές. Ο Μ. Ν. Tod [«The παιδικός αγών at the festival of Artemis Orthia at Sparta», *AM*, (1904) 54-56, του οποίου το όνομα εμφανιζόταν, επίσης, με διαλεκτολογικά χαρακτηριστικά, τα οποία ήταν αφιερωμένα στην λατρεία της Αρτέμιδος Ορθίας, μιας θεότητας με πιθανή μυκηναϊκή προέλευση], προτείνει, εσφαλμένα, ότι αυτές οι μονομαχίες προέρχονται απευθείας από τα άλματα σε ταύρο των Μυκηνών.

30. IG II¹, 114, 54.

και ένα ζεύγος αναγλύφων εκ των οποίων το ένα χαραγμένο.

Όπως λέγαμε, η Νομισματική μάς παρέχει πολλά δείγματα της δημοτικότητας, την οποία οι αγώνες αυτοί απέκτησαν στην Θεσσαλία της κλασικής εποχής. Η πλειονότητα των νομισμάτων χρονολογούνται στην περίοδο 480-400 π. Χ. και το χρονολογικό στοιχείο είναι σημαντικό, δεδομένου ότι μας μαρτυρεί την αρχαιότητα των εν λόγω τελετών. Στα νομίσματα, μπορούμε να παρατηρήσουμε ένα σχέδιο, το οποίο επαναλαμβάνεται με επιμέλεια. Μία από τις όψεις αναπαριστά τον νεαρό αναβάτη την στιγμή κατά την οποία αρπάζει τον ταύρο από τα κέρατα και προσπαθεί να του περάσει ένα είδος ζώνης ανάμεσα στα κέρατα. Στην άλλη όψη του νομίσματος, αναπαριστώνται ένα άλογο, καλπάζοντας χωρίς αναβάτη, με το τοπωνύμιο Λάρισα. Με λίγες διαφορές, η ίδια σκηνή μπορεί να παρατηρηθεί σε πολλά νομίσματα.³¹ Στην ανάποδη όψη κάποιων νομισμάτων, αναπαρίσταται η εικόνα της θεότητας του Διός Ελευθερίου.

Αυτό μας μιλά, καλύτερα από οποιαδήποτε φιλολογική πηγή, για την σημασία που είχαν οι ταυρικές αυτές τελετές στην Θεσσαλία, ήδη από την κλασική εποχή και, επιπλέον, για την απόδοσή τους σε θρησκευτικές εορτές, στις οποίες τιμόταν ο Ποσειδών Ταύριος ή ο Δίας Ελευθέριος.

Μας μένει να αναλύσουμε δύο ανάγλυφα, ένα εκ των οποίων μπορεί να θεωρηθεί ως το πιο κλασικό και γνωστό δείγμα, που έχουμε έως αυτήν την στιγμή, δεδομένου ότι στο ίδιο μαρτυρούνται, με τρόπο κοινό, η εικονογράφηση και η επιγραφή των ταυροκαθαψίων. Πρόκειται για το γνωστό ανάγλυφο, το οποίο προέρχεται από την Σμύρνη και εναπόκειται, σήμερα, στο Ashmolean Museum της Οξφόρδης.³²

Η αναπαράσταση παρουσιάζει μία ολοκληρωμένη εικόνα των ταυροκαθαψίων σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση υπάρχουν πέντε αναβάτες, οι οποίοι πραγματοποιούν διάφορες περιστροφές με τα άλογά τους, καταδιώκοντας τους δύο ταύρους. Πρόκειται για την φάση στην οποία υπονομεύονται οι δυνάμεις του ζώου. Στην δεξιά πλευρά του αναγλύφου παρατηρείται η δεύτερη φάση του γεγονότος: ένας αναβάτης (ταυροκαθάπτης) έχει πηδήσει από το άλογο και ισορροπεί πάνω στον ταύρο, κρατώντας τον από τα κέρατα. Στο περίγραμμα του αναγλύφου, μπορούμε να διαβάσουμε την επιγραφή: *Ταυροκαθαψίων Ημέρα Β*. Μία παρόμοια σκηνή εμφανίζεται σε ένα ανάγλυφο, το οποίο εναπόκειται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Κωνσταντινουπόλεως.³³ Εκεί, η περιγραφόμενη σκηνή παρουσιάζει την δεύτερη φάση της άσκησης, στην οποία ο αναβάτης ρίχνεται από την σέλα του στον ταύρο

31. Η πρώτη δημοσίευση είναι του P. Gardner, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia*, London 1883, 24-29, πίν. IV-V. Σήμερα, μπορεί κανείς να συμβουλευθεί πολλούς καταλόγους οίκων πλειστηριασμών αρχαιοτήτων, στους οποίους εμφανίζονται θεσσαλικά νομίσματα με το ίδιο βασικό σχέδιο, το οποίο περιγράψαμε πριν.

32. Ο πρώτος, ο οποίος το δημοσίευσε, είναι ο R. Chandler, *Marmora Oxoniensia* 1768, II, 58, σ. 105. Μεταγενέστερα, ο A. Evans, *PM* III, 229-230, εικ. 161, σε ένα γνωστό απόσπασμα, στο οποίο σχολιάζει τους αγώνες με ταύρο στην Κρήτη και την επιβίωσή τους έως την κλασική εποχή. Έναν σχολιασμό της επιγραφής, βλ. K. J. Gallis, *ό. π.*, σ. 222-223.

33. J. M. Blázquez et alii, «Pavimentos Africanos con Espectáculos de Toros», *Antiquités Africaines* 1990, 180, εικ. 31.

και τον κρατά από τα κέρατα.

Όλη η τεκμηρίωση, που αναλύθηκε, μας μιλά για κάποιους ταυρικούς διαγωνισμούς, οι οποίοι έχουν την προέλευσή τους στην Θεσσαλία, αλλά μεταγενέστερα εξαπλώθηκαν στην Μικρά Ασία και έφθασαν, τελικά, στην Ρώμη. Τα ταυροκαθάρια της κλασικής εποχής, αναμφίβολα, διαφέρουν από την κρητική ταυρομαχία, σε πολλές όψεις της πραγματοποίησής τους και δεν μπορούμε να πούμε ότι οι θεσσαλικοί αγώνες με ταύρους έλκουν απευθείας την προέλευσή τους από την Κρήτη.³⁴ Υπάρχει, όμως, ένα κοινό σημείο: όλα τα στοιχεία, τα οποία έχουν ανευρεθεί μέχρι στιγμής, μας λεν καθαρά ότι στην κλασική εποχή, όπως στην προηγούμενή της Μινωική, οι ταυρικοί αγώνες ήταν, πάντα, προσκολλημένοι σε τελετές και λατρείες θρησκευτικού χαρακτήρα και αυτό προσδίδει στις τελετές αυτές έναν χαρακτήρα, ο οποίος υπερβαίνει τα όρια του απλού αθλητικού ή κοσμικού θεάματος.

34. K. J. Gallis, *ό. π.*, σ. 224.